

Profesör Corrado Gini ve Türkiyede Sosyoloji Öğretimi

Prof. Z. F. FINDIKOĞLU

— I —

Yukarıdaki birinci kenar başlık, daha sonra anlatılacak konu yönünden yanlış. Bu yanlış başlık düzeltiyor!

Gerçekten adımdan bahsedilecek sosyolog ne Türk, ne de Türkiyeli. Bir İtalyan içtimaiyatçısı hayatının iki yılını, daha doğrusu fasıllı devrelerin eklenmesi ile bir senesini Türkiyede İstanbul Üniversitesinde geçiriyor. O halde Türkiyedeki sosyoloji öğretiminde yeri olan bir ecnebi sosyolog karşındayız.

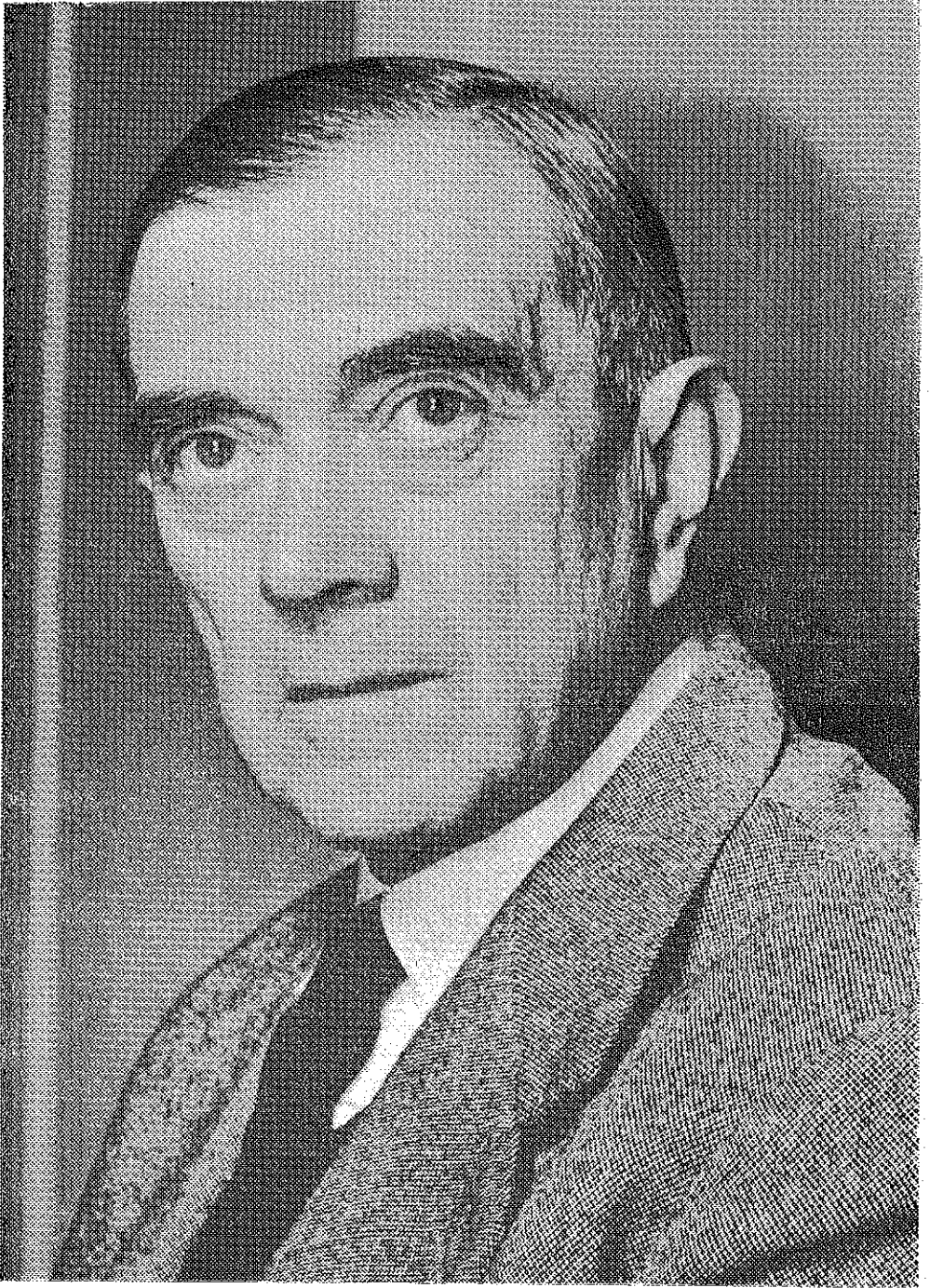
Memleketimizde Sosyoloji denen bilgi kolunun, daha doğrusu öğretim riyasetinde yeri olan Sosyolojinin varlığı yenidir. Mesleği sosyologluk olan ve Türkiyeyi ziyaret eden ilk ecnebi içtimaiyatçı benim bilgime göre tanınmış Fransız sosyoloğu Bouglé'dir. Bouglé o zamanki Rektörü Profesör Baltacıoğlu olan 1924 İstanbul Üniversitesinde bir seri sosyolojik konferanslar vermişti. Talebeliğime rasthyan o devrede çıkan bir Mecmuada, adımı ilk defa işittiğim Bouglé'nin kadınlıkla ilgili bir eserinden bazı parçaları terceme ve neşrettiğimi bu satırları yazarken hatırlıyorum¹.

O halde (Türkiyede Ecnebi Sosyoloğlar) başlıklı bir mevzuun ilk misali Bouglé oluyor. 1924-1966 arasında bulunan başka misâller çoktur. Bunları:

- 1 — Gelüp geçici ziyaretler,
- 2 — Birkaç konferans için gelenler,
- 3 — Belli bir devre için gelenler ve iz, eser bırakanlar

---

1) Bk. Anadolu Mecmuası, 1924. Bouglé'nin konferansları o devrenin Hukuk Fakültesi Mecmualarında kısmen intişar etmişti.

Bu Fotoğraf Romadaki

FACOLTA DE SCIENZE STATISTICHE DEMOGRAFICHE E ATTUARIALI
ISTITUTO DI STATISTICA
E RICERCA SOCIALE "C. GINI"

Tarafından İktisat Fakültesi Mecmuasına sunulmuştur.

olmak üzere üç kategoriye ayırırsak *Corrado Gini* üçüncü kategoriye sokulacaktır.

Son iki kategoriye girenler teşebbüs ve davet neticesi olarak memleketimize geldikleri için önce bu teşebbüsü anlatacağım.

— II —

İkinci Dünya Harbinin patlamasından iki ay kadar önce "Milletlerarası Sosyoloji Enstitüsü" nün, yani *René Worms*'un XIX. asır sonunda kurduğu teşekkülün Kongresi Bükreşte toplanacaktı. Hilmi Ziya ile beraber davetli idik. Gittiğimiz zaman sadece İtalyan ve Rumen delegeleri ile, *Gini* ve *Gusti* ile karşılaştık. Vapur yolculuğumuz esnasında, Hitlerin meydana verdiği gerginlik, meğer biraz daha artmış. Bu yüzden davetliler gelmemiş. *Gini* ile ilk defa orada tanıştık. Hoş sohbet bir zat. Doktorun hakkında hiç bir bilgimiz, daha doğrusu benim hiç bir bilgim yok. Üç gün sonra yine deniz yolu ile, birazda kaygılı olarak döndük. Dönüşümüzden iki hafta sonra da harp patladı.

Tehir edilen Kongre ancak 1950 de Roma'da toplandı. Bükreş'e sadece dinleyici olarak raporsuz gitmiş iken Roma'ya iki raporla katıldım. Fakat bu defa'da şahsî engeller çıktı. Hazırhğa rağmen gidemedim. Bununla beraber raporlar okunmuş. Sonra diğer Raporlar arasında neşretilen bu raporların konuları şunlardır:

- 1 — Z. Gökalp'da ekonomik sosyoloji;
- 2 — Türkiyede içtimai araştırma teşkilâtı.

Roma Kongresi iki sene sonraki Kongrenin İstanbul'da yapılmasını kararlaştırırken Türkiye temsilcisi Prof. Hilmi Ziya Beyi de teşkilâtın umumî kâtipliğine seçmişti².

— III —

Millî ve Milletlerarası Kongrelerde "eğlenildiği" sık sık söylenir! Doğrudur da. Esasen maksatlardan biri de "Entellektüellerin distraksiyonul" dur. Fakat bu arada fikirleri kitaplarda görülen insanları gör-

2) Bk. Prof. H. Z. Ülken: *Gini*'ye ait hatıralar, "İŞ ve Düşünce" 1966, S. 255. Profesör ilk davet hakkında ve İstanbul Kongresi etrafında bilgi veriyor. Bu arada *Gini*'nin sosyoloji doktrinine de temas etmektedir.

mek, görüşmek, münasebetler kurmak, araştırma projeleri tasarlamak, nihayet karşılıklı davetlere zemin hazırlamak gibi şıklar da faydasız olmasa gerek. İşte Roma'da kurulan Gini - Ülken münasebetinin bir neticesi olarak 1950-51 yılında İtalyan sosyoloğunun İstanbul Edebiyat Fakültesinde sosyoloji öğretimi ile meşgul görüyoruz. Esas iştiğal sahası "Nüfûsiyyat - Démographie" ve "İhsâiyat - Statistique" olan Gini, aynı zamanda "İçtimaiyat - Sociologie" de de yeri olan bir şahsiyettir³⁾.

Bir semester zarfında ve okuttu? Ne gibi tesirler bıraktı? Aynı bir mesele. Derslerinin fransızca metni, o zaman İktisat Fakültesinde asistan olan, bugünkü İktisat Dekanı Prof. Haydar Furgaç tarafından Türkiye'de neşredilmiştir. Tek bir iz, fakat çok faydalı. Başkaca bir basma ve yayma izi var mı bilmiyorum.

— IV —

1951 de İktisat Fakültesi, İstatistik âlimi Gini'yi davet ediyor. Yeni kurulan İstatistik Enstitüsünde İstatistik öğretimine yardım yanında ileri talebelere istatistik dersleri veriyor. Bu hususta Enstitü müdürü Ömer Celâl Bey, Hilmi Ziya Beyin önyak olduğu "Sosyal İlimlerde Millelerarası münasebet" i takviye etti. Bu öğretimden ne gibi bir iz kalmıştır? Kültür tarihimiz araştırırsın.

— V —

Bu arada İ. İ. S. nin Umumî kâtibi Hilmi Ziya Ülken İstanbul Kongresini canla başla hazırlamakta, memleketimize mahsus anlayışsızlıklar ve alakasızlıklarla mücadele etmektedir. Nihayet XIV. Milletlerarası Sosyoloji Kongresi 1952 Ağustosunda toplanmış, yüz kadar yerli ve ecnabi içtimaiyateci zengin ve renkli hatıralarla Türkiyeden dönmüşlerdir. Hilmi Ziyanın yorulmak bilmez gayretile sonradan intisar eden Raporlar Külliyyatı bu muvaffakiyetin delilidir. İki evvelki ikametinden ve tedrisatından memnun kalan Prof. Gini İstanbul Kongresinden de son derece memnun kalmış, bir aralık gerek "Institut International de Sociologie - İ. İ. S.", nin, gerek Mecmuasının Merkezini Türkiyeye nakletmeği düşünmüş, hatta bunu teklif de etmiş ise de bu teklifler ile karşılaşanlar, ileri de her-

3) Bk. P. Sorokin: Les doctrines sociologique, 19, Sf.

MİLLETLERARASI SOSYOLOJİ ENSTİTÜSÜ

(M. S. E. — İ. İ. S.)

**İstanbul Kongresinde Enstitü Reisi Prof. Gini ve Umumi Kâtibi
Prof. H. Z. Ülken bir arada**

Prof. Gini, Président de I. I. S., avec son Secrétaire général, Prof.
Ülken à l'occasion du XVe Congrès de IIS à Istanbul, en 1952

BAŞBAKANLIK

Kararlar Müdürlüğü

İtaliya tâbiyetinde Prof. Corrado Gini'nin, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde çalıştırılması, İçişleri Bakanlığının uygun görüşüne dayanan Millî Eğitim Bakanlığının 20-6-1950 tarihli ve 5039 sayılı yazısı üzerine 786 sayılı kanunun 5. maddesine göre Bakanlar Kurulunun 30-7-1950 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

Başbakan
Adnan Menderes
Adliye Bakanı
H. Özyörük
Dışişleri Bakanı
Fuat Köprülü
Bayındırlık Bakanı
F. Belen
Gümrükler Bakanı
N. Özsan
Çalışma Bakanı
H. Polatkan

Başbakan Yardımcısı
S. Ağaoğlu
Savunma Bakanı
Refik İnce
Maliye Bakanı
H. Ayan
Ekonomi Bakanı
Z. Veşibeşe
Tarım Bakanı
N. İğruboz
İşletmeler Bakanı
Muhlis Ete

Devlet Bakanı
F. Karaosmanoğlu
İçişleri Bakanı
R. Nasuhioğlu
Millî Eğitim Bakanı
Avni Başman
Sağlık Bakanı
R. Nihat Belger
Ulaştırma Bakanı
Tevfik İleri

**Prof. Gini'nin 1950-1951 Ders yılında Türkiye'ye daveti için alınan
Kabine karar sureti**

La Copie de l'arrêt ministériel relatif à l'invitation du
Prof. Corrado Gini en Turquie

hangi bir atalet ve muvaffakiyetsizlik ihtimalini — ki ihtimal değil, kat'î — düşünerek müsbet cevap vermemişlerdir. Bununla beraber 1954, 1956, 1958, 1960, 1963... kongrelerinde Türk - İtalyan kültür münasebetleri sosyoloji sahasında devam etmiştir.

— VI —

Prof. Gini 12. Mart. 1965'de Roma'da vefat ediyor. Ertesi sene, yani bu yıl Gini'den sonra onun yerine geçen, hatta Gini'den sonra memleketimize gelen ve bizdeki istatistik tedrisatına yardım eden Prof. V. Castellano, üstadın ölümünün Birinci Yıldönümü olan 12. Mart. 1966'da bir Anma toplantısı tertip ediyor. Türkiyeden bu toplantıya Prof. Ömer Celâl ile ben davetli idik. Bu anma toplantısı aynı zamanda (Sosyal ilimlerde İstatistik Metodolojisi) etrafında ilmi bir Kongredir. Mamafih ilk ve son sayfalarına bir büyük âlimin ölümü için duyulan teessür intibalarının karışacağı tabii. Açılıştaki Ömer Celâl Bey, Türk Üniversitesinin üstadı olan minnettarlığımı belirtti. Ben de kapanış günü Gini'nin sosyoloji öğretimimize yaptığı hizmeti belirttim. Her ikimizin söyledikleri Toplantı Kitabı'nda neşredilecektir.

— VII —

Meşhur İtalyan, daha doğrusu milletlerarası İstatistik Dergisi — ki adı "Metron" dır ve tahrir heyeti içinde tanınmış istatistikimiz R. Yüceli'nin'de bulunuyor —, bu anma vesilesile bir hususî nüsha neşretti. İlk gün birlere dağıtılan bu sayı, hakikatte tamamen Prof. Castellano'nun eseri. Birinci kısımda Gini'nin etrafı biyografyası (Sf. 1-35), ikinci kısım bibliyografyası (Sf. 36-84)⁴. Bu bibliyografya 87 müstakil eser ve 827 eser ve araştırmadan bahsediyor. Bu kemmiyet heybet, kalite azameti ile atbaşı. Anma toplantısının vesile olduğu kongreye sunulan 100 kadar rapor ve müdahale notları, bu 914 kaynakta bahsi geçen ağır istatistik problemlerini şu veya bu şekilde ele aldılar. Yakında neşredilecek "Actes", bu hususu gösterecektir.

4) Prof. Castellano, Üstadın Türkiye ikametine temas etmiyor. Bu bakımdan bizim (La place de Corrado Gini dans l'histoire de l'enseignement des Sciences Sociales en Turquie) başlıklı raporumuz, Gini biyografyasına tamamlıyacak mahiyettedir.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARINDAN: NO 528
Faculté des Lettres de l'Université d'Istanbul

CORRADO GINI
Professeur à l'Université de Rome

DEMOGRAPHIE ET SOCIOLOGIE

Notes du cours donné à la Faculté des Lettres
Recueillies et résumées par

Haydar İzzet Furgaç
Docteur ès Sciences Economiques

İstanbul
Hüsnütabiat Basımevi
1952

Prof. C. Gini'nin Türkiyede neşredilen eserinin kabı
La couverture du livre d'un des livres de Prof. Gini, publié en
Turquie en 1952

— VII —

Prof. Castellano'nun hazırladığı "Metron", 917 kitap listesinde iki Türk adı kaydediyor. İşte bu adlar ve ilgili oldukları kaynaklar:

1 — Listenin 54. eseri :

Metodologia statistica. Gini'nin bu eserini Ankara Devlet İstatistik Enstitüsü'nün Araştırma Kurulu Reisi Ratıp Yüceuluğ 1947 de tercüme ve Ankarada (İstatistik Metodolojisi) adı ile neşretmiştir;

2 — Listenin 58. eseri :

Le basi scientifiche della politica della popolazione. Gini'nin bu eserini H. Mahir Durukan 1950 de terceme ve (Nüfus siyasetinin ilmi esasları) adı ile neşretmiştir (Bu her iki eser Devlet İstatistik Umum Müdürlüğü neşriyatı arasındadır.)

3 — Türkiye'ye ilk defa gelen ve Edebiyat Fakültesinde ders veren Prof. Gini'nin bir kısım dersleri, derslerin verildiği fransızca ile neşredilmiştir. Neşir işine temin eden Türk mütercim, o zaman Prof. Ömer Celâl Beyin asistanı olan bugünkü Dekanımız Prof. Dr. Haydar Furgac'dır⁵.

İşte ilk yazısı 1906 da, ilk eseri 1908 de neşredilen Gini'nin bibliyografi'sinde Türk kültür hayatını alakadar eden üç işaret. Her üç kitabın sosyoloji ve istatistik literatürümüze kazandırdığı değer orijinal bir mahiyet taşıyor. Sosyoloji ve İstatistik ilimleri üzerine bizde vaki ecnebi tesirleri araştırarak kültür tarihçilerinin takdir ve tahlilleri durumu daha çok aydınlatacaktır.

— VIII —

Çok yakında neşredileceği anlaşılan "Gini'ye Armağan" toplantısında okunan, müzakere, münakaşa edilen raporların bir kısmı şunlardır:

— **Vittorio Castellano (İtalya) :**

İlim, Usul ve İstatistik;

— **G. Mortara (Brezilya) :**

Demografi de İstatistik Tatbikatı;

5) Bk. V. Castellano : Corrado Gini, A Memoir wite the complete bibliography of his woorks, in (Metron), 1965 Vol. XXIV. N. 1-4, p. 39, 75.

— **P. S. Labini (İtalya) :**

Ekonomi de Modeller;

— **C. Dogum (Arjantin) :**

Nazarî Ekonomi de Modeller;

— **N. G. Roegen (Amerika) :**

Gini'de Ekonometri;

— **A. Giannone (İtalya) :**

Gini'de millî muhasebe;

— **G. Lasorsa (İtalya);**

Bir İktisadi Sosyoloji ve Patoloji Meselesi;

— **A. de Vita (İtalya) :**

Ticari İstatistik;

— **D. Demargo (İtalya) :**

Tarihi Araştırmalarda İstatistik Usul;

— **B. de Finetti (İtalya) :**

Gini'de İhtimalî Hesap;

— **M. Allais (Fransa) :**

İstatistik Usule Dair;

— **P. Forunati (İtalya) :**

İstatistik modelleri;

— **Th. Salvemini (Roma) :**

Değişen İstatistik Devreler;

— **C. Benedetti (İtalya) :**

Gini'de İdantite Teorisi;

— **G. Leti (İtalya) :**

İstatistik Usule Dair;

— **A. Rizgi (İtalya) :**

İstatistik Usule Dair;

— **A. J. Greor (U.S.A.) :**

Gini'nin ilmi çalışmalarının değeri;

— **A. Lipschutz (Şili) :**

Latin Amerika'da XVI. asrın sosyal hayatına ait yeni bilgiler;

— **M. Bernstein (Amerika) :**

Yaş ve cins istatistiklerine dair;

— **B. Gil (İsviçre) :**

Gelişmemiş ve gelişmiş cemiyetlerde görüşme ve araştırma problemleri;

— **D. Kalıtsunohis (Yunanistan) :**

Yunanistan'da sosyoloji ciğırları :

— **Z. F. Fındıkoğlu (Türkiye) :**

Gini'nin Türk sosyolojisine hizmetleri;

Bunlardan başka 25 kadar rapor daha tebliğ edilmiş olup hepsi elliyi bulmaktadır. Buna açılış ve kapanış gününün konuşmaları da katılırsa dört gün devam eden toplantının bir hayli yüklü olduğu görülür. Bu vesile ile dikkatimi çeken birkaç hususa işaret etmek isterim:

1 — Rapor sahiplerinin beşte dördünü Gini'nin hemşeri meslektaşları teşkil ediyor. Hepsi, tebliğlerini İtalyanca yapmışlardır. Pek azına ait İngilizce, ve fransızca hülasalar dağıtılmıştır.

2 — Toplantının İtalyan azaları İtalya'nın muhtelif Üniversitelerinin İstatistikçileri. İstatistik ilminin yurdu sayılan İtalya bilhassa büyük bir istatistikcinin ölüm günü dolayısı ile âdeta istatistikçi bir memleket olduğunu göstermiş, bir anma toplantısını ilmi bir tezahür için pek faydalı şekilde kullanmıştır.

3 — Enebi azanın yalnız bir kaçı, Prof. Gini'nin teorik fikirlerini ele almıştır. Buna karşılık İtalyanlar, Gini'yi bir mektep kurucusu olarak takdir, tenkit veya itman eden raporlar sunmuşlardır. Bu arada Türkiye'nin iştiraki sadece seremoniyel ve tarihî bir mahiyet arz etmektedir. Toplantıyı tertip eden komitenin Türk istatistikçilerinin dikkatini çekmemesi de bu za'fın sebepleri arasında gösterilebilir. Sosyoloji sahasında Türkiye, Gini'nin bazı sosyolojik fikirlerini işliyecek bir kültür gücüne sahip olduğunu böyle bir toplantıda, istatistiğe nisbetle daha çok gösterebilirdi, kanaatindeyiz. Bir başka yıldönümü için Türk sosyolojisinin bu bakımdan canlılık göstermesi beklenir.

4 — Tertip komitesi, 1950 den çok önce Prof. Gini'ye talebelik etmiş, onun bir ana eserini dilimize çevirmiş ve "Metron" un yazı komitesine dahil bir Türk'ü çağırmağı ihmal etmemiştir: *Ratip Yücenluđ*. Fakat Gini toplantısında Prof. Ö. Celâl Sarç ile yalnız kaldık. Ratip Bey, herhalde mühim bir engel karşısında vaktile İstatistik tahsilini yanında yaptığı Prof. Gini toplantısına katılmamış olmalıdır. Sonradan öğrendiğim sebebe biraz aşağıda temas edeceğim.

Türkiyeye avdet ettikten sonra Ratip Beyle haberleşmek, toplantı hakkında bilgi vermek, iştirak etmemesinin sebebini öğrenmek, bir de

«Gini'den terceme yapan ikinci Türk çevirici hakkında bilgi edinmek istedim. Birkaç gün sonra aldığım şu mektubu, iktiva ettiği notlar dolayısı ile burada neşrediyorum :

Ankara: 16.4.1966

Prof. Z. Fahri Fındıkoğlu
İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü

Beyazıt - İSTANBUL

10.4.1966 tarihli mektubunuza cevap :

Corrado Gini'nin ölümünün birinci yıl dönümü merasiminde bulunamadığıma müteessirim. Şubat ayı içinde hastalandım. 15 gün kadar hastanede yattım. Bu sebeple merasime iştirâk etmem mümkün olmadı.

Prof. Castellano'nun "Metron"daki yazısını gördüm, henüz okumadım... Önümüzdeki hafta içinde Gini hakkında kısa bir yazı yazarak size ulaştırmağa çalışacağım.

"Nüfus siyasetinin ilmi esasları" adı altındaki eser benim teşvikim üzerine Dr. Hakkı Mahir tarafından tercüme edilmiş ve yayımlanmıştır. Bulduğum bir nüshasını, benim yeni yayınlanan pazartesi günü dağıtımına tâbi tutulacak olan "Demografi" adı altındaki eserimle birlikte size göndereceğim.

Tarafından tercüme edilmiş "İstatistik Metodolojisi" adı altındaki eserin mevcudu yoktur. 1947 senesinde yayımlanmış olan bu eserin bir nüshası İstanbul İktisat Fakültesi Kütüphanesinde mevcuttur.

Prof. Gini'den bir kitap terceme eden Dr. Mahir Bey çok sevdiği İtalya'da ticaret atışesi bulunduğu sırada bir trafik kazası neticesinde ölmüştür.

Saygılarımla.

Ratip YÜCEULUĞ

Devlet İstatistik Enstitüsü
Tetkik ve Araştırma Dairesi
Başkanı

Değerli Ratip Yüceuluğ, daha sonra bir Mecmuada Prof. Gini'nin Enstitüsündeki talebeliği hakkında bilgi veren bir yazı neşretti⁶. Bu kaynaktan öğrendiğimize göre Ratip Bey, profesörüm ilk Türk talebesidir. Yazı sahibini dinliyelim:

6) Bk. R. Y. : Hocam Profesör Gini, "İş ve Düşünce", 1966, S. 255.

— “İtalya’da öğrenim yapmak üzere benden sonra üç öğrenci geldi. Prof. Gini bilhassa Türk öğrencilere karşı büyük ilgi gösterirdi. Bu üç talebede birincisi iki senelik tahsil sonunda diploma aldı, geri geldi. İkincisi Lehistan hududunda kendisini trenin altına atarak intihar etti. Üçüncüsü 1939-45 harbi dolayısı ile tahsiline devam edemedi; sonradan Amerika’da tahsilini ikmal etti.”

Yazıda bu iki talibenin adı ve şimdiki vazifeleri belirtilmiyor. Her ikisinin Devlet İstatistik Enstitü’sünde bulunmaları muhtemeldir.

Ratip Yüceuluğ, Ankara Hukuk Fakültesi İstatistik Profesörü Suhayb Beyin vefatından sonra Öğretim Görevlisi olarak adı geçen Fakültede İstatistik Profesörlüğünü de işgal etmektedir.

— X —

Yukarıdaki mektupta bahsi geçen hastalığın mektubun yazıldığı anda hafiflemiş olmasına rağmen için için devam ettiği anlaşılıyor. Çok sevdiği Hocası C. Gini’nin birinci ölüm yıldönümü olan 12-3-1966 da hasta olan Türk talebesi, bir mektup yazacak, hatta bir hatıra yazısı kaleme alacak kadar iyileştikten sonra yine hastalanmış ve geçen ay sonunda Ankarada vefat etmiştir. Türk istatistikçiler ve sosyoloğlar çevresi için yeri kolayca doldurulamayacak bu elim ziya’dan dolayı, İktisat Fakültesi İstatistik ve İçtimaiyet Enstitüleri adına kederli ailesine ve meslektaş çevresine ta’ziyelerinizi bildirmek isteriz. İleride bir başka vesile ile Ratip Yüceuluğ’un aynı zamanda sosyolojik zihniyetle de örülü olan neşriyatının tahlilini yapar, Devlet İstatistik Enstitüsündeki hizmetlerini değerlendiririz. Bu arada Devlet İstatistik Enstitüsü’nün de merhumu tanıtıcı neşriyat yapacağı şüphesizdir.

— XI —

Bir aktüalite olarak Prof. Gini toplantısından bahsederken kıymetli istatistik âliminin şahsiyetinin bir vechesine de işaret etmek isterim.

Prof. Gini hücre âliminin tam aksi olan bir âlim tipidir. Bir defa, İ. İ. S. Umumî kâtibi Prof. Hilmi Ziya ve bazı meslektaşlarla beraber 1951 de bir Edirne seyahati yaptık. Mimarı, kendisinin hususî tecessüsü idi. Dörtüzü geçen fotoğraf, Bursa, İstanbul ve Edirne’yi Roma’da bile masası üzerinde yasatıyordu. Bu defaki Roma toplantısında küçük kızı Re-

nate Gini'nin yazıhane sahibi bir Mimar olduğunu gördüm. Madmazel Renate Gini bu fotoğrafların bir kısmını bana verdi. Bu sayfelerde neğrettiğim (İ. İ. S. Reisi Gini, Umumî Kâtibi H. Z. Ülken) fotoğrafı bu destede bulunmaktadır.

İ. İ. S. Kongrelerinin yılmak bilmez organizatörü, 1952 İstanbul Kongresinde de aynı aktifliği gösterdi. Türkiyenin İ. İ. S. e gösterdiği alaka dan son derece memnun kalmıştı.

Nihayet Arjantin'de Cordoba dağlarındaki büyük otellerden birinde 1963 de toplanan İ. İ. S. Kongresinde onu daha yakından tanıdım. Prof Ülken'in Arjantin Kongresine katılmaması kendisini müteessir etmişti. İleride Türkiyenin el dokunmamış sosyal realitesi ile alakalı araştırmaları yapma zarureti üzerinde bir hayli durmuştuk.

Prof. Gini, Türkiyenin de dahil olduğu, AER (Association pour les Etudes des Problèmes de Réfugiés) de de İkinci Dünya Harbi sonunda faal bir rol oynamış, AER'in İstanbul Kongresine katılmıştı. Göç meseleleri esasen sosyolojisine sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır.

1945 den sonra Amerika'nın rehberliği altında bir başka Sosyoloji Enternasyonalinin kurulduğu malumdur. Prof. Gini, yarım asırlık İ.İ.S. dururken "Association Internationale de Sociologie — A.İ.S." in kurulduğunu oldukça sinirli bir davranışla karşıladı. Sosyologlar arasındaki bu *Enternasyonal* ikiliğine son vermedi çok isterdi. Esasen öteki tarafta da aynı arzu vardı. Şüphesiz her biri kendi lehine bir Birlik istemektedir. Prof. Gini eskilik ve emektarlık bakımından A.İ.S. in İ.İ.S. içinde *entegre* olmasını daima ileri sürerdi. Gözlerini hayata bu arzu ile yumdu. Bugün sahipsiz görünen İ.İ.S. i yaşatacak olanlar bu arzuyu daima gözönünde bulundurmalıdırlar.

Türk sosyolojisi ile ilgili çevrelere Roma'daki Prof. Gini toplantısının panoramasını gösterirken toplantının organizasyon Komitesi Reisi Prof. Castellano'ya ve arkadaşlarına teşekkür ederiz.

EK

Türkiyedeki sosyal ilimler tarihçesinde hususi bir mevkii olan Prof. Corrado Gini'yi mecmua okuyucularına tanıtırken İtalyan Profesörünü daha yakından tanıtan birincisi Milletlerarası Sosyoloji Enstitüsü Reisi Prof. Gini'nin 1950-52 arasında Umumî Kâtibi Prof. H. Z. Ülken, İkincisi Prof. Gini'nin İtalyadaki Türk talebelerinden Ratip Yüceuluğ tarafından yazılmış iki makaleyi de buraya eklemegi uygun buluyoruz.

— I —

PROF. CORRADO GİNİ VE DOKTRİNİ

(PROF. GINI ET SA DOCTRINE)

Bu yılın Martı, tanınmış İtalyan sosyoloğu ve istatikeisi Prof. Corrado Gini'nin birinci ölüm yıldönümüne rastladı. Bu vesile ile Roma Üniversitesi 12-16 Mart 1966 da bir anma merasimi hazırladı. İstanbul Üniversitesi mensuplarından İstatistik Profesörü Ömer Celâl ve sosyoloji Profesörü Ziyaeddin Fahri Beyler bu toplantıya Üniversite adına katıldılar.

Bu vesile ile bazı hatıralarımı Türk sosyoloji ve İstatistik çevrelerine anlatmak isterim.

1950 senesi yazında Milletlerarası Sosyoloji Enstitüsü Romada XIV kongresini yapmıştı. Bu kongrede ben de davetli olarak bulundum. Kongre ashnda 1939 yazında Bükreşde yapılacakken İkinci Dünya Savaşının patlaması üzerine yarım kalan XIV. kongreden başak bir şey değildi. Başkan Gini, yeni kurulan Milletlerarası Sosyoloji Cemiyetinin itirazına karşı bu Enstitünün devam ettiğini isbat için yarım kalmış kongresi tmaamlamak istiyordu. Ben de 1939 kongresine katılmak için Bükreşe gidenler arasında bulundum. Dediğim gibi toplanamıyan bu Kongre 1950 de Roma'da yapıldı. Kongre komitesi daha önce beni Enstitünün kâtibi umumiliğine seçti. Roma Kongresi sonunda gelecek kongrenin 1952 de İstanbulda yapılmasını teklif ettim. Umumî heyet kabul etti. Bu

şekilde ayrıldık. İstanbula dönüşümde teklifini dekan Prof. Tanoğlu ile Rektör Ömer Celâl Sarc'a açtım. Muvafık gördüler.

İstanbul Kongresi hazırlıklarına başlamadan 1950 kışında Prof. Giniyi dersler ve konferanslar vermek üzere İstanbul Üniversitesi davet etti. Prof. Gini iki defa geldi ve Edebiyat, İktisat Fakültesinde dersler verdi. Edebiyat Fakültesinde verdiği derslerin Fransızca, neşredildiği malumdur.

Gini sosyoloji de demografik görüşe mensup bir sosyologdur. Ayrıca dünyanın tanıdığı değerli bir istatistikçi idi. Asıl fikirlerinin "Milletlerin tekâmülünün demografik faktörü" adlı büyük kitabında izah etmiştir. Türk Sosyoloji mensuplarınca faydalı olur diye bu izahı kısaca nakledeceğim.

Gini'ye göre cemiyetlerin inhitatı hâdisesine tarihte pek çok rastlanır. Mütefekkir bu hâdiseyi ele alıyor ve bu konudaki bir çok nazariyelerin tenkidini yaptıktan sonra içtimaî tekâmülde başlıca sebeplerin demografik faktör de mevcut olduğu neticesine varıyor. Muhaceret, harp ve başka yıkıcı hâdiselerden müstakil olarak demografik faktör nisbeten kısa zamanda bir nüfusun biyolojik karakterlerini değiştirebilir. Yüksek tabaaklardaki doğum azlığı, aşağı tabakalarda doğum çokluğu yukarıda meydana gelen boşlukları doldurmak üzere aşağıdan yukarıya doğru mütemadi bir nüfus hareketinin meydana gelmesine sebep olmuştur. Üst tabakalar böylece sönmeye doğru giderken yerlerini aşağıdan gelenler alır. Bu suretle adeta Pareto'nun (Güzidelerin sirkülasyonu) dediği hâdiseye benzer bir hâdisce cereyan etmektedir. Ayrıca harp, ihtilâl ve muhaceret gibi hâdiseler bu tekâmülü vahimleştirir. Bu arada cemiyetin en çok zarar gören kısmı yukarı tabakalardır. Bundan dolayı devamlı olarak meydana gelen nüfus değişmesi bir nevi müstesna vakıalar dolayısıyla hızlanır. Gini'ye göre bir hâdisce içtimaî tekâmülün ve cemiyetin yenileşip kuvvetlenmesinin başlıca âmilidir. Fakat uzak ve orta doğu medeniyetlerinde Cast'lar halinde donmuş olan içtimaî tabakaların birinden ötekine geçmek mümkün olmadığı için bu nüfus kanunu işlemez. İşte Gini o gibi medeniyetlerin geri kalmasının başlıca sebebini de burada aramaktadır.

Gini'nin bizde bulunduğu sırada Milletlerarası Sosyoloji Enstitüsü azalarının listesini ve nizamnamesini çoğaltarak bastırdık ve her tarafa gönderdik. Fakat Edebiyat Fakültesi kalemi ve Sosyoloji Kütüphanesi bu işi başaracak personele sahip değildi. Enstitü umumî kâtipliğinin müsta-

kil bir teşkilâta ve gereken malî yardıma ihtiyacı vardır. Bu şartlar dahilinde bana verilen umumî kâtiplik işini başaramayacağımı kendisine bildirdim. Bereket versin bundan sonra Madmazel Frederici gelecek kongreye kadar bana vekâlet etti. Zaten Gini'nin İstanbul Üniversitesindeki dersleri de bitmiş bulunuyor. Fakat İstanbul kongresi zamanı 1952 yılında hazırlanacağı sırada tekrar geldi; ve İstanbul kongresi güçlükle, fakat yüzlerce ecnebi azayı memnun edecek şekilde netieclendi. Bu arada kendisiyle Edirneyi ve Bursayı ziyaret etti. Bu seyyahatlerden çok memnun kaldığımı, ve Türk tarihi hakkında umumî bir fikir edindiğini sık sık söylerdi. Bu vesile ile söyleyeyim ki kongre için bizim İstanbul Üniversitesinden gördüğümüz yardım ancak 8.000 liradır. Sonradan bu yardım kongre raporlarının basımına kâfi gelmedi. Fakat bir defa başlanmış olan işi bitirmek için zatî fedakârlıklar yapıldı. Bunları daha fazla anlatmaya lüzum görmüyorum. Yalnız bu işte beni teşvik eden merhum Prof. Gini'ye bana yardım eden Üniversite gençlerine, bilhassa o zaman asistan olan Dr. Haydar Furgaç'ın yardımlarına son derece müteşekkirim. Haydar Bey sağlam ve mükemmel Fransızcasıyla kongre muhaberatını idare etti. Kongreye sunulan 25 kadar Türk raporu bütün ecnebi sosyologların alâkasını celp etti. Devrin Maarif ve Hariciye Vekilleri, Tevfik İleri ile Fuat Köprülü kongreleri himayeleri altına almışlardı. Bunlardan Tevfik İleri kendi adına kongreye son ziyafeti verdi. Daha sonra çeşitli gezintiler tertip edildi. Bu suretle yüzümüzün akı ile işin içinden çıktık. Prof. Gini'yi memnun görmek ibiz de ayrıca memnun etmişti.

Kongredeki tanışmalar sonradan semeresini gösterdi. Meselâ İstanbul Kongresine katılan Alman Sosyoloğu Hans Freier ile yakından tanıştık. Ertesi yıl Edebiyat Fakültesine misafir Prof. olarak katıldı, verdiği konferanslar son derece kıymetli idi. Nitekim daha sonra Ankarada bir kaç Fakülte kendisini ayrıca davet etmişlerdir. Bu konferansların muhasalası olan kitaplar Sosyoloji kitaplığımızı zenginleştirmiş bulunmaktadır.

İşte birinci ölüm yılı yad edilen Prof. Gini versilesiyle düşündüklerim bundan ibarettir. 15 yıl önceki o günleri ve Gini ile geçen müşterek günlerimizi bugün hüznüle yad ediyorum. Tanrı toprağını bol etsin!

HOCAM PROF. CORRADO GİNİ

(PROF. CORRADO GİNİ, MON MAÎTRE)

24.Mayıs.1884 tarihinde doğmuş olan Prof. CORRADO GİNİ Hukuk mezunudur. Bologna Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra istatistik, ekonomi, matematik ve biyoloji alanlarında da öğrenim yapmış ve bu temellere dayanan bilimsel çalışmaları istatistik ve sosyal bilimler alanlarında geliştirmiştir.

O; muntazam sistemli ve yorulmak bilmeden çalışan, sosyal alanları müşahede ve incelemekten zevk duyan bir bilim adamıydı.

Fakülteleden ne zaman odasına girsem, çalışma masasının üzerinde, masanın ön, sağ ve sol taraflarında çeşitli dillerde yazılmış yüze yakın kitap bulunuyor, bunları birer birer okuyarak notlar alıyor ve bu notları önceden aynı büyüklükte kesilerek hazırlanmış kartlar üzerine yazıyor görüyordum. Bu kartlar sonradan tasnif edilecek ve yazacağı eserlerde mehzaz olarak kullanılacaktır.

Metodoloji derslerine devam eden öğrencilerin imtihana girebilme hakkını kazanabilmeleri için birer eksersiz yapmaları mecburi idi. Bu maksatla öğrencileri beşer onar gruplara ayırıyor ve her gruba muayyen bir konu üzerinde başka başka memleketlere âit verileri muhtevi seriler veya tablolar vererek konu ile ilgili işlemleri ve analizleri yapmalarını ve sonuçların mânâlandırılmaya çalışmalarını istiyordu. İmtihandan muayyen bir müddet önce kendisine verilen eksersizlerin hepsini gözden geçiriyor, elde edilen sonuçların doğru veya yanlış olduklarını derhal anlayarak imtihana kadar tashih etmeleri için öğrencilere geri veriyordu.

Gini beni bir kaç defa evine yemeğe davet etti. İlk davette herkesin sigara içtiğini, herkese kahve ikram edildiğini, Profesörün ise ne kahve ne de sigara içmediğini gördüm. Ve hiç içmiyorlar mı, diye sordum. Eşi "hayır" dedi. O kahve, çay, sigara ve benzeri şeyler içmez, onun en

yakın arkadaşları kitaplardır dedi. Çocukları sofradan kendilerine bir şey sorulmadıkça katiyen konuşmuyorlardı.

Bir gün beni evindeki kütüphanesini gezdirdi. Kütüphanesi evinin bodrum katını tamamiyle işgal ediyordu. Bunlar muntazam bir şekilde bizzat kendisi tarafından tasnif edilmişti. Kütüphanede mevcut kitapların sayısı 10 000 leri aşırıyordu.

İlim hayatında çok velüt bir insandı. Bütün hayatı boyunca istatistik metodolojisi, sosyal bilimler, demografi ve ekonomik alanlarında 87 ders ve araştırma kitabı ve 827 yazı, makale yazmış ve yayınlamıştır.

İtalya'da öğrenim yapmak üzere benden sonra Türkiye'den İtalya'ya üç öğrenci daha gönderilmişti. Prof. Gini bilhassa Türk öğrencilere karşı büyük ilgi gösterirdi. Bununla beraber diğer üç öğrenciden birincisi iki senelik tahsilini yaptıktan sonra okul diploması aldı, geri geldi. İkincisi Lehistan hududunda kendisini trenin altına atarak intihar etti. Üçüncü arkadaş harp dolayısıyla tahsiline devam edemedi, sonradan öğrenimini Amerika'da ikmal etti.

İkinci Cihan Harbini takip eden günlerde Profesöre bir mektup yazarak hal ve hatırını sormuştum, bana verdiği cevapta harbi müteakip İtalya sınırları dışından ilk mektubu benden aldığı, bu mektubundan İtalya'nın dış memleketlerle irtibatının başladığını öğrendiğini ve bundan son derece de memnun kaldığını yazıyordu.

Türkiye'de 1938 yılında yayınlanan Antropometri anketinin 1936-37 senesindeki hazırlıklarında merhum istatistik umum müdürü Celâl Aybar, Prof. Şevket Aziz ve Âfet İnan H. ile teşrik mesai etmiştir. 1950 ve 1951 senelerinde İstanbul Üniversitesinin daveti üzerine Edebiyat ve İktisat Fakültelerinde, iki semester tedrisatta bulunmuştur.

İtalyan milleti dünya ölçüsünde şöhret yapmış bu ayarda bir istatistikçi yetiştirmekle her zaman iftihar edebilir.